

Vielä kerran hotelli- ja ravintola-alan kansainvälisestä tuottavuusvertailusta – palautetta Sinkolle ja Vihriälälle¹

Heikki Lankinen

Tutkimuspäällikkö

Suomen Hotelli- ja Ravintolaliitto SHR ry

Ekonomisti Pekka Sinko ja alivaltiosihteeri Vesa Vihriälä kommentoivat Valtioneuvoston kanslian (VNK) raportin 11/2005 hotelli- ja ravintola-alan kansainvälistä tuottavuusvertailua arvioinnutta kirjoitustani tavalla, joka antaa aihetta jatkoselvittelyyn (Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/05).

VNK:n edustajien mukaan OECD:n julkaisemaa, kyseisen raportin tuottavuusvertailujen pohjana olevaa tilastoa on yleisesti pidetty kansainvälisesti kohtuullisen vertailukelpoisena aineistona. Tällaisesta käsityksestä on useastakin syystä aiheellista luopua.

1 Valikoitu aineisto ei tee tutkimuksesta epäluotettavaa

Sinko ja Vihriälä yrittävät murentaa EU-komis-

¹ Kiitän Pekka Alajääsköä, Ilkka Lehtistä, Jouko Liimataista, Mika Malirantaa, Reijo Mankista, Timo Raubasta, Sepo Saukkosta, Olli Savelaa sekä Heikki Tulokasta byödyllisistä kommenteista sekä saamastani aineistosta.

sion raportin pohjana olevan Eurostatin SBS-aineiston luotettavuutta viittaamalla sen erilaiseen peittävyteen eri maiden ja toimialojen välillä. Peittoerot ovat kuitenkin tässä tapauksessa todennäköisesti suhteellisen vähäinen vertailtavuutta heikentävä tekijä. Valikoidusta näytteestä on suhteessa kokonaistutkimukseen mm. se hyöty, että kootun aineiston luotettavuuden kontrollointi on helpompaa.

Merkitystä on tässä yhteydessä myös sillä, että alan yritysten koon ja niiden antamien tietojen luotettavuuden välillä on yleensä positiivinen korrelaatio. Eurostatin aineisto on rajattu keskimääräistä suurempiin, yli 10 henkeä työllistäviin yrityksiin ja toimipaikkoihin. Vaikka aineisto ei siis ole tämän vuoksi tilastollisesti edustava, ei sen tarvitse merkitä sitä, että maiden välinen vertailtavuus olisi heikko. Eurostatin aineiston ulkopuolelle jäävissä hotelli- ja ravintola-alan pienyrityksissä maiden väliset tuottavuuserot ovat kilpailun vaikutuksesta mitä todennäköisimmin keskimäärin saman-

suuntaiset kuin otoksen piiriin kuuluvissa yrityksissä.²

Se, että hotelli- ja ravintola-alan arvonlisäyksen osalta käyttämäni Eurostatin tilasto on huomattavasti lähempänä OECD:n lukuja kuin työllisyyden osalta, kertoo mm. keskimääräistä suurempien alan yritysten keskimääräistä korkeammasta työn tuottavuudesta. Suurtuotannon etujen hyödyntämisen myönteinen vaikutus tuottavuuteen lienee kiistaton myös hotelli- ja ravintolatoiminnassa.

2 Työtuntikohtainen arvonlisäys henkilömäärään suhteutettua arvonlisäystä tarkempi tuottavuusmittari

Sinkin ja Vihriälän käsitykseen siitä, että tehtyihin työtunteihin suhteutetun arvonlisäyksen kansainväliseen vertailuun liittyy enemmän ongelmia kuin on asia henkeä kohden lasketun arvonlisäyksen kohdalla, voi yhtyä. Komission raportissa tällaisen vertailun on tehnyt mahdolliseksi se, että valikoidussa aineistossa eri maiden tilastojen homogeenisuus on ollut helpommin kontrolloitavissa. Raportissa todetaankin, että kysymyksessä ovat työtuntienkin tapauksessa *harmonisoidut* tiedot.

Työtuntiin suhteutettu arvonlisäys on todellakin VNK:n tutkimuksessa käytetty henkilöön suhteutettua arvonlisäystä tarkempi tuottavuusmittari. Jos esimerkiksi teollisuuden sekä hotelli- ja ravintolatoiminnan tuottavuutta verrataan toisiinsa käyttämällä VNK:n raportin tuottavuusmittaria, antaa vertailu hotelli- ja ravintola-alan tuottavuutta aliarvioivan

² Vähintään 10 henkeä työllistävien hotelli- ja ravintola-alan yritysten osuus alan liikevaihdosta oli vuonna 2001 Tilastokeskuksen mukaan 62 %.

kuvan, sillä tehty työaika henkilöä kohden on toiminnan luonteen edellyttämän osa-aikatyövoiman käytön yleisyyden vuoksi alalla selvästi lyhyempi kuin teollisuudessa.

Kun myös samoilla aloilla eri maissa on osin huomattaviakin eroja henkilöä kohden laskeutuissa vuosityöajoissa mm. juuri osa-aikatyövoiman eri laajuudesta hyödyntämisestä johtuen, on työtuntikohtaisen arvonlisäyksen käyttö perusteltua, mikäli tavoitteena on saada mahdollisimman tarkka kuva tuottavuuseroista.

3 Komission aineisto kuvaa hyvin Suomen hotelli- ja ravintola-alalla työskentelevien vuotuisia työtunteja

VNK:n edustajat pitävät yllättävänä sitä, että Suomessa hotelli- ja ravintola-alan vuotuiset työtunnit työntekijää kohden olivat komission raportissa käytetyn tilaston mukaan vuonna 2001 ainoastaan 1184 tuntia. Kansantalouden tilinpidon työllisyyslukujen valossa ihmettelyyn onkin aihetta: hotelli- ja ravintola-alan tehdyt työtunnit työllistä kohden olivat tarkasteluvuonna peräti 1789 tuntia – yrittäjillä 2748 ja palkansaajilla 1601 tuntia.

Tilastokeskuksen työtuntiluvut eivät kuitenkaan voi pitää paikkaansa. Niiden mukaan meillä hotelli- ja ravintola-alalla työskentelevien työaika on jopa teollisuudessa työskentelevien työaikaa pitempi. Tukea väitteelle TK:n työtuntitilastojen virheellisyydestä saa Elinkeinoelämän keskusliiton EK:n työaikatiedustelusta, joka kertoo hotelli- ja ravintola-alan *kokoaikaisten* palkansaajien tehdyn työajan olleen ylityöt mukaan lukien vuonna 2004 keskimäärin ainoastaan 1481 tuntia.³

³ Katso mainitun julkaisun sivun 8 alempi taulukko.

Kun lisäksi tiedetään, että hotelli- ja ravintola-alan palkansaajista runsaat 40 % oli vuonna 2001 osa-aikaisia, jotka tekivät keskimäärin noin puolet kokoaikaisten vuosityöajasta, päädytään varsin lähelle (hieman alle 1200 tuntia) Eurostatin käyttämän aineiston vuosityöaikaa palkansaajien osalta. Teollisuuden palkansaajien keskimääräinen tehty vuosityöaika ylityöt mukaan lukien on EK:n tilastojen perusteella jopa runsaat 30 % hotelli- ja ravintola-alan vastaavaa työaikaa pitempi.

Suomen hotelli- ja ravintola-alalla toimivien palkansaajien verrattain lyhyelle vuosityöajalle on syynsä. Mm. solidaarinen palkkapolitiikka, kireä kilpailu ja kansainvälisesti vertaillen korkea hyödykeverotus ovat johtaneet siihen, että kannattavan toiminnan turvaamiseksi henkilökunnan käyttö on ollut pakko tarkkaan mitoittaa alan kysyntävaihteluiden mukaan.

Osaselitys lyhyeen työaikaan on vuokratyövoiman käyttö. Vuokratyö kirjautuu alalle, jota työvoimaa vuokraava yritys edustaa. Kansainvälisen vertailutiedon puuttuessa joudutaan kuitenkin oletamaan, että vuokratyön osuudessa työpanoksesta ei ole merkittäviä eroja EU15-maiden hotelli- ja ravintolatoiminnassa. Tutkimuksen kohdevuonna 2001 vuokratyön osuus Suomen hotelli- ja ravintolaelinkeinon työtunteina mitatusta kokonaistyöpanoksesta oli noin 3,5 %.

4 Harmaa talous vaikeuttaa tuottavuuden mittaamista

Eurostatin SBS-aineiston keskeinen vahvuustekijä alan tuottavuutta mitattaessa on se, että siinä sekä arvonlisäys- että työpanostiedot ovat peräisin samoista yrityksistä. Tällä on merkitystä mm. tilastojen ulkopuolelle jäävän harmaan talouden aiheuttamien mittauserojen kannalta.

Juuri viimeksi mainittujen voi olettaa aikaansaavan harhaa VNK:n tutkimuksessa hyödynnettyihin tilastoihin etenkin aloilla, joilla harmaan talouden suhteellinen osuus on suuri – kuten hotelli- ja ravintola-alalla. Kritikoimani tutkimuksen arvonlisäystiedot pohjautuvat yrityksiltä koottuun aineistoon, kun taas työpanostiedot ovat ainakin pääosin peräisin otospohjaisista työvoimatutkimuksista, joiden tiedot perustuvat kotitalouksilta kerättyyn informaatioon.

On todennäköistä, että kokonaistutkimuksissa yrityksiltä koottava arvonlisäystieto jää osin saamatta kirjanpidon ohi tapahtuvan liiketoiminnan vuoksi. Sen sijaan kotitalouksille kohdistettavassa työpanostiedustelussa vastaajilla ei ole yleensä intressiä aliarvioida tekemäänsä työmäärää. On päinvastoin viitteitä siitä, että työajan jälkikäteen tapahtuva ilmoittaminen tuottaa pikemminkin yli- kuin aliarvioita tehtyihin työtunteihin.⁴

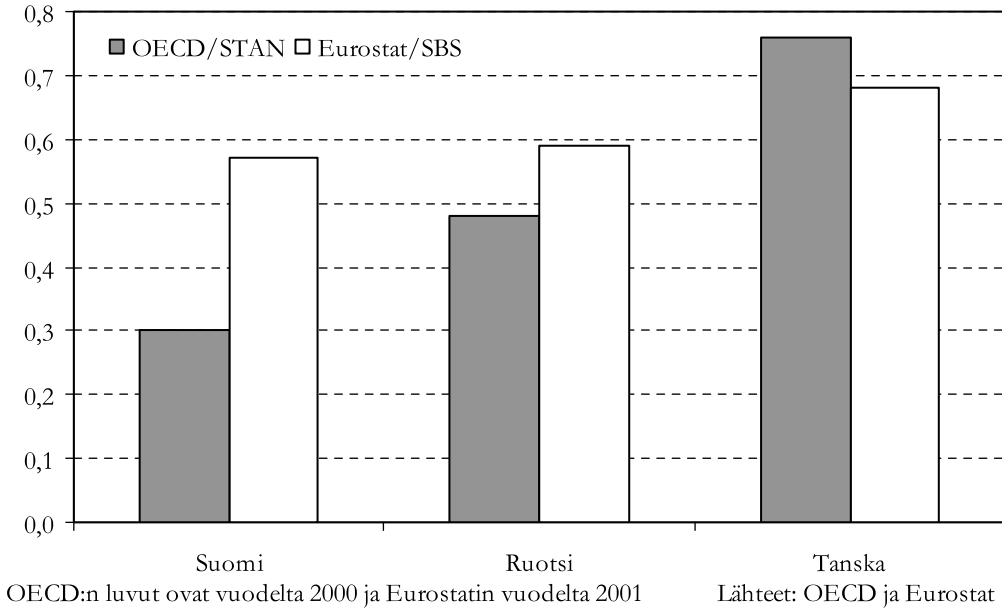
Mitattaessa tuottavuutta tällaisten, toisistaan irrallisten tilastojen avulla tulokset eivät voi olla tarkkoja, ja ne siis mitä ilmeisimmin aliarvioivat tuottavuuden tasoa aloilla, joilla harmaan talouden osuus on suuri.

5 Toimialojen suhteellisesta tuottavuudesta

Sinko ja Vihriälä hakevat tukea väitteelleen Suomen hotelli- ja ravintola-alan EU-vertailussa alhaisesta tuottavuudesta myös suhteuttamalla hotelli- ja ravintola-alan tuottavuuden mm. teollisuuden tuottavuuteen eräissä maissa. Lähteenä on sama OECD:n aineisto kuin VNK:n tutkimuksessa.

⁴ Katso Niemi, I. s. 229–244.

Kuvio 1. Hotelli- ja ravintola-alan tuottavuus (= arvonlisäys/tehty työtunti) suhteutettuna teollisuuden tuottavuuteen Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa OECD:n ja Eurostatin aineiston mukaan (Teollisuus = 100).

Identtinen vertailu on esitetty komission raportissa. Tulokset siinä poikkeavat selvästi VNK:n edustajien saamista tuloksista, kuten oheinen kuvio osoittaa. Eurostatin tilastoihin pohjautuvassa raportissa hotelli- ja ravintola-alan työn tuottavuuden taso suhteessa teollisuuden tuottavuuden tasoon on Suomessa olennaisesti korkeampi kuin OECD:n aineistossa, mikä tietenkin osin heijastelee Eurostatin hotelli- ja ravintolayrityksineen painottumista teollisuutta enemmän keskimääräistä tuottavampiin yrityksiin.

Olennaista kuvion vertailussa on kuitenkin se, että maamme hotelli- ja ravintola-alan jälkeenjääneisyys suhteessa teollisuuteen on Ruotsiin ja Tanskaan verrattuna Eurostatin aineiston mukaan selvästi pienempi kuin VNK:n tutkimuksessa käytetyn aineiston valossa.

Sinkon ja Vihriälän muodostaman taulukon mukaan Suomen hotelli- ja ravintola-alan jälkeenjääneisyys on esimerkiksi suhteessa teollisuuteen suurempi mitattaessa tuottavuutta työtuntikohtaisella arvonlisäyksellä kuin käytettäessä mittarina henkilökohtaista arvonlisäystä. Näinhän asia ei todellisuudessa voi olla, koska teollisuudessa vuosityöaika henkilöä kohden on pitempi kuin hotelli- ja ravintola-alalla. □

Kirjallisuus

- Elinkeinoelämän keskusliitto (2005): *Työaika- ja poissaolot EK:n jäsenyrityksissä vuonna 2004*.
- Niemi, I. (1993): *Systematic error in behavioural measurement: comparing results from interview and time budget studies*. Social Indicators Research 30.